

بررسی نقش بزه‌دیده تأثیرگذار بر بزه‌دیدگی سایبری

محبوبه موسیوند^۱، فائزه ساکی^۲

^۱ استادیار، گروه مطالعات علوم اجتماعی و توسعه، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

m.moosivand@alzahra.ac.ir

^۲ کارشناسی ارشد مطالعات زنان، گرایش زن و خانواده، گروه مطالعات زنان و خانواده، دانشکده علوم اجتماعی

و اقتصادی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

sakifaezeh7@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر باهدف بررسی نقش بزه‌دیده تأثیرگذار در بزه‌دیدگی سایبری با روشی توصیفی - تحلیلی انجام شده است. روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه‌ای است. برآیند و نتیجه‌ی پژوهش حاکی از آن است که در تحقق یک جرم سایبری، بعضاً (نه همواره) بزه‌دیده نقش مؤثری را از جهت تأمین شرایط و بستر مساعد جهت بزه‌دیدگی خود ایفا نموده است و اگر مسئله‌ی پیشگیری از وقوع جرم سایبری، دارای اولویت باشد، می‌بایست علاوه بر مسئولیت‌ها و تکالیفی که برای نهادهای متولی امر فضای مجازی قائل هستیم، برای کاربران هم وظایفی از جمله ارتقای سواد رسانه‌ای و پیشگیری از رفتارهای مخاطره‌آمیز مجازی قائل باشیم و نوعی مشارکت همگانی در جهت پیشگیری از وقوع جرائم سایبری ایجاد نماییم.

کلمات کلیدی: بزه‌دیده، بزه‌دیدگی، بزهکار، پیشگیری، جرائم سایبری، فضای مجازی.

۱ مقدمه

در تعریف فضای سایبر چنین آمده است که اینترنت به عنوان یک منطقه خیالی بدون محدودیت در نظر گرفته می‌شود که در آن می‌توانید با مردم ملاقات کنید و اطلاعاتی در مورد هر موضوعی کشف کنید (Cambridge Dictionary.org). در سال ۲۰۲۴ میلادی، تعداد کاربران اینترنت در سراسر جهان به ۵/۴۴ میلیارد نفر رسیده است، به این معنی که در حال حاضر حدود دو سوم جمعیت جهان به شبکه جهانی وب متصل هستند (www.statista.com). گستردگی توزیع و استفاده از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی که امروزه در تلفن‌های همراه به‌طور سهل الوصولی در اختیار عموم مردم قرار گرفته، علاوه بر فرصت‌ها و مزایای متعدد، می‌تواند تهدیدات و آسیب‌هایی را هم به دنبال داشته باشد (منصورآبادی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۷) که یکی از این آسیب‌ها بروز پدیده‌ای تحت عنوان جرم سایبری است. جرم سایبری عبارت است از جرم یا فعالیت غیرقانونی که با استفاده از اینترنت انجام می‌شود (Cambridge Dictionary.org). در فضای

مجازی هم همچون جهان حقیقی، جرائم و بزهکاری‌ها امنیت افراد را به خطر انداخته است، در این بستر (فضای مجازی)، بر خلاف جهان حقیقی، مجرمان به آسانی با درنوردیدن مرزهای جغرافیایی، در هر نقطه از این دهکده‌ی جهانی، می‌توانند اقدام به ارتکاب جرم نمایند (صبوری و ثقفی، ۱۳۹۸: ۱۲۷).

جرائم سایبری به چهار دسته کلی تقسیم می‌شود: «۱- جرائم کلاسیک با توصیف سایبری: جرائم سنتی که به دلیل پیشرفت تکنولوژی با ابزارهای جدید و نوینی انجام می‌شود مانند جاسوسی مجازی تخریب سایبری کلاهبرداری مجازی، جعل سایبری» (باغبان و همکاران، ۱۴۰۲: ۷ به نقل از راجی، ۱۳۸۵: ۹۶)؛ «۲- جرائم علیه محرمانگی داده‌ها و سامانه‌ها: هرگونه نمادی از موضوعات، شیوه‌نامه‌ها و مفاهیم از قبیل متون اسناد و تصاویر که جهت برقراری ارتباط بین سامانه‌های کامپیوتری با پردازش به وسیله شخص یا سیستم کامپیوتری مورد استفاده قرار گرفته است و توسط سیستم کامپیوتری ایجاد می‌شود داده محتوا می‌گویند، مصادیق این دسته از جرایم سایبری عبارت است از شنود غیرمجاز اطلاعات مخابراتی در یک ارتباط خصوصی یا اطلاعات محرمانه ارزشمند برای امنیت داخلی یا خارجی کشور» (باغبان و همکاران، ۱۴۰۲: ۷ به نقل از رضوی، ۱۳۸۶: ۱۲۳)؛ «۳- جرائم علیه صحت و تمامیت داده‌ها و سامانه‌ها: مصادیق این نوع از جرائم عبارتند از: تکوین، تحول، محو یا توقف کامپیوتری و مخابراتی با هدف تقلب، غیر قابل استفاده کردن، تخریب، ایجاد خلل در اطلاعات، ارسال کردن امواج الکترومغناطیسی، جلوگیری از دسترسی افراد مجاز به اطلاعات با تغییر رمز عبور و یا رمزنگاری» (باغبان و همکاران، ۱۴۰۲: ۷ به نقل از رضوی، ۱۳۸۶: ۱۲۴)؛ «۴- جرایم مربوط به محتوا: جرایمی هستند که در آنها کامپیوتر به مثابه ابزار توسط بزهکار استفاده می‌شود و به عبارتی فناوری اطلاعات و ارتباطات زمینه و شرایط ارتکاب جرم را میسر می‌کند مانند انتشار مضامین غیر اخلاقی و مستهجن جنسی، تشویق یا تبلیغ انحراف‌های جنسی و خودکشی با استفاده از سیستم رایانه‌ای و مخابراتی» (باغبان و همکاران، ۱۴۰۲: ۷ به نقل از رضوی، ۱۳۸۶: ۱۲۴). لازم به ذکر است که جرائم سایبری با جرائم سنتی یا کلاسیک از زوایای گوناگون تفاوت‌هایی دارد برای مثال فضای سایبر این قابلیت را دارد که به دلیل حذف عنصر مکان (فیزیکی)، جرائم و بزه‌های گوناگونی در سریع‌ترین زمان ممکن در آن به وقوع بپیوندد؛ فضای سایبر این امکان را به مجرمان سایبری می‌دهد که با انجام یک جرم هزاران نفر را قربانی کنند که نتیجه‌ی آن افزایش تعداد جرائم سایبری نسبت به جرائم سنتی است؛ انجام یک جرم سایبری نسبت به یک جرم سنتی هزینه‌ی مالی کمتری برای مجرم به همراه دارد؛ عدم حضور بزهکار در صحنه جرم سایبری، فرآیند پیگیری جرم را با دشواری‌هایی مواجه می‌سازد (جوان جعفری، ۱۳۸۹: ۱۷۶-۱۷۸)؛ جرائم سایبری این ویژگی را دارند که قبل، حین و بعد از وقوع جرم، هویت مجرم ناشناخته باقی بماند (تقی پور و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۷ به نقل از حسینی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸). به طور کلی با توجه به فراگیر شدن استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در سراسر جهان و عدم مصونیت کشور ما از تهدیدات این ابزار، امروزه بررسی زوایای مختلف فضای مجازی به موضوعی مهم و ویژه برای مطالعات انسانی و اجتماعی تبدیل شده است (منصورآبادی و همکاران، ۱۴۰۰: ۴۷) که هدف از انجام این پژوهش هم پرداختن به یکی از تهدیدات حوزه سایبر تحت عنوان جرائم سایبری، به طور خاص نقش بزه‌دیدگان تأثیرگذار بر بزه‌دیدگی سایبری با روش توصیفی - تحلیلی است.

۲ مروری بر کارهای دیگران

در خصوص تهدیدات فضای سایبر، جرائم سایبری، ویژگی‌ها و تاریخچه آن، تفاوت آن با جرائم سنتی، مسائل و چالش‌های حقوقی پیرامون آنها، تأثیراتی که بر گروه‌های سنی مختلف به همراه دارند، وظایف و مسئولیت‌های نهادهای مربوطه، روش‌های پیشگیری از بزه‌دیدگی، زمینه‌ها و علل ارتکاب به جرم سایبری، مطالعات متعددی صورت گرفته است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌نماییم اما در مورد نقش بزه‌دیدگانی که در بزه‌دیدگی خود تأثیرگذار بوده‌اند، مطالعات چندانی یافت نشده است، از این رو، قصد داریم در این پژوهش به این موضوع بپردازیم. محمدی و علم زاده (۱۴۰۰)، در پژوهشی تحت عنوان «مطالعه جامعه‌شناختی تأثیر فضای مجازی بر ارتکاب جرم جوانان و نوجوانان (مطالعه موردی: جوانان و نوجوانان زندانی در زندان‌های استان سیستان و بلوچستان)» که با استفاده از روش پیمایشی انجام داده‌اند به این نتیجه دست یافته‌اند که میان متغیرهای مرتبط با میزان بهره‌گیری از محیط سایبر ($P = 0.008$)، اعتیاد داشتن به محیط سایبر ($P = 0.003$)، عدم نظارت و مدیریت در محیط سایبر ($P = 0.003$)، گمنام بودن در محیط سایبر ($P = 0.001$) و متغیر اقدام به بزهکاری (ارتکاب جرم) جوانان و نوجوانان ارتباط معنادار و مثبتی مشاهده می‌شود؛ میان متغیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی ($P = 0.002$) و اقدام به بزهکاری (ارتکاب جرم) جوانان و نوجوانان ارتباط معناداری مشاهده می‌شود؛ متغیرهای پیش‌بین پژوهش، در مجموع حدود ۳۲٪ از واریانس متغیر وابسته (اقدام به بزهکاری یا ارتکاب جرم) را تبیین و توصیف می‌کنند؛ به طور کلی به دلیل گستردگی بهره‌گیری از محیط سایبر و گمنام بودن کاربران در آن، تمایل به بزهکاری و ارتکاب جرم روند صعودی داشته، از این رو، یکی از روش‌های کنترل بزهکاری و کاهش آن، نظارت بر محیط سایبر است. منصور آبادی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی تحت عنوان «پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان در شبکه‌های اجتماعی مجازی با تأکید بر نقش نظارتی شورای عالی فضای مجازی و پلیس فتا» که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی انجام داده‌اند به این نتیجه دست یافته‌اند که ایده‌ی تاسیس شورای عالی فضای مجازی به مثابه سازمانی مستقل و فراقوایی دارای چشم‌انداز مطلوبی است، اما تا وقتی که اختیارات کافی و لازم به آن اعطا نشود و در هر یک از قوای سه گانه یا وزارتخانه‌ها برای حوزه فضای سایبر متولی مستقلی تعیین شده باشد، شورای عالی فضای مجازی نمی‌تواند به خوبی مسئولیت خود را انجام دهد؛ علاوه بر این، شورا عالی فضای مجازی، هم وظیفه‌ی تبیین و تنظیم قوانین را دارد و هم وظیفه‌ی نظارت بر فضای سایبر به ویژه در حوزه‌ی صیانت از حقوق افراد بزه‌دیده و آسیب‌پذیر؛ علاوه بر این، پلیس فتا هم این اختیار را دارد که با بهره‌گیری از نرم‌افزارهای قدرتمندی که دارد، با گشت‌زنی و مراقبت در فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی مجازی، وظیفه و نقش نظارت‌گونه خود را در قبال مراقبت و پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان ایفا نماید؛ در مجموع به منظور یکسان‌سازی قوانین و نظارت بر مراجع و سازمان‌های متعددی که در حوزه فضای مجازی و اینترنت فعالیت و قاعده نگاری می‌کنند، می‌بایست، طراحی «نظام حقوق فضای مجازی» شامل: سیاست‌گذاری، قانون‌گذاری و هماهنگی در مدیریت این حوزه، به شورای عالی فضای مجازی سپرده شود؛ به طور کلی، پیش‌بینی می‌شود در پرتو ساماندهی علمی این نظام بتوان وضعیت مطلوب‌تری را در این عرصه مشاهده نمود و با بزهکاری و بزه‌دیدگی کمتری در فضای سایبر مواجه شد؛ پلیس فتا نیز با توجه به رشد فناوری و به موازات آن، افزایش روز افزون جرائم و الکترونیکی

شدن ارتکاب آن در فضای سایبر، می‌تواند با استفاده از مبانی و تعالیم جرم‌شناسی و نیز نرم‌افزارهای تخصصی پلیس نقش مهمی را در این باره ایفا نماید. موسوی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی تحت عنوان «فرآیند بزه‌دیدگی اطفال در فضای سایبری با تأکید بر عوامل اقتصادی» که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی انجام داده‌اند به این نتیجه دست یافته‌اند که در دهه‌ی اخیر، با پدیدار شدن مقوله بزه‌دیدگی‌شناسی کودکان، اقدامات موثری جهت مطالعه و واکاوی کودکان بزه‌دیده، شناخت خصوصیات و عملکرد آنها در اقدام به جرم علیه خود انجام شده و به دلیل تأثیر انگیزه‌های اخلاق‌مدارانه و مذهب‌محور بر بزه‌دیدگی‌شناسی کودکان، دورنمای نوینی تحت عنوان «حمایت از بزه‌دیدگی اطفال» پیش روی بزه‌دیدگی‌شناسان و اساتید این عرصه قرار گرفته است. قربانی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی تحت «ارائه الگوی ارتقا امنیت اجتماعی کاربران فضای مجازی (مطالعه موردی: اعتیاد و ارتکاب جرایم مواد مخدر)» که با استفاده از روش ترکیبی انجام داده‌اند به این نتیجه دست یافته‌اند که اولویت بندی ابعاد احصاء شده ارتقا امنیت اجتماعی کاربرهای فضای سایبر از لحاظ اعتیاد و جرائم مرتبط با مواد مخدر بدین ترتیب است: ۱- پیشگیری عمومی و همگانی ۲- ارتقا و افزایش سواد رسانه‌ای ۳- پیشگیری انتظامی. جاه بین و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی تحت «مطالعه کیفی عوامل ارتکاب جرائم در فضای مجازی (تحلیل محتوای کیفی پرونده‌های جرائم سایبری)» که با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی انجام داده‌اند به این نتیجه دست یافته‌اند که علل ارتکاب جرم سایبری در ۵ تم اصلی (عوامل و زمینه‌های فردی - شخصیتی مجرم، عوامل و زمینه‌های فردی - شخصیتی قربانی، عوامل و زمینه‌های اقتصادی، عوامل و زمینه‌های اجتماعی، عوامل و زمینه‌های مذهبی - اعتقادی) قابل دسته‌بندی است.

۳ نقش بزه‌دیده تأثیرگذار بر بزه‌دیدگی سایبری

طبق بررسی‌های انجام شده می‌توان گفت که زمینه‌های بزه‌دیدگی سایبری عبارتند از: الف) نقش و جایگاه بزه‌دیده، رفتار و عملکرد او در بزه‌دیدگی سایبری ب) نقش محیط مجازی در تحقق و بروز بزه‌دیدگی (مالمیر و زرخ، ۱۳۸۹: ۶۲) که در این پژوهش قصد داریم به نقش بزه‌دیده (تأثیرگذار) بر بزه‌دیدگی سایبری بپردازیم. گروهی از جرم‌شناسان در خصوص نقش بزه‌دیده در بزه‌دیدگی، بزه‌دیدگان را به دو گروه بزه‌دیدگان یا قربانیان واقعی و بزه‌دیدگان تأثیرگذار بر بزه‌دیدگی تقسیم می‌کنند (مالمیر و زرخ، ۱۳۸۹: ۶۳ به نقل از نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۵: ۲۷۳). ۱) بزه‌دیدگان یا قربانیان واقعی: این گروه افرادی را در بر می‌گیرد که در تحقق و بروز جرم علیه خودشان نقشی ایفا نکرده‌اند و تنها قربانی اراده و خواست مجرم شده‌اند؛ در این گروه افرادی حضور دارند که به دلیل قرار گرفتن در مسیر مجرم قربانی شده‌اند نه به دلیل بی‌احتیاطی، اهمال، رفتار تحریک آمیز و پرخطر (مالمیر و زرخ، ۱۳۸۹: ۶۳). ۲) بزه‌دیدگان تأثیرگذار بر بزه‌دیدگی: این گروه از افراد آگاهانه یا ناآگاهانه اسباب بزه‌دیدگی خود را فراهم کرده‌اند؛ در فضای مجازی افراد معمولاً به دلیل اینکه در سطح پایینی از آگاهی‌های نرم‌افزاری - امنیتی قرار دارند غالباً ناآگاهانه مرتکب اقدامات و رفتارهای مخاطره آمیزی می‌شوند که آنها را در معرض قربانی شدن قرار می‌دهد؛ لازم به ذکر است که این نوع بزه‌دیدگان به دو گروه تقسیم می‌شوند: الف) بزه‌دیدگانی که به صورت آگاهانه اسباب بزه‌دیدگی خود را

فراهم کرده‌اند: این گروه از افراد با وجود اینکه از اقدامات و رفتارهای مخاطره آمیز خود و عواقب آن نسبتاً آگاهی دارند اما باز هم، رفتارشان را تکرار می‌کنند، برای مثال غالباً سیستم‌های امنیتی بعضی از سایت‌ها را به عنوان ابزاری که به سیستم رایانه‌ای شخصی خلل وارد می‌کند، معرفی می‌کنند و از شخص می‌خواهند که وارد آنها نشود، علاوه بر این، بعضاً اجرای نرم‌افزارهای خاصی که تحت عنوان کرک، پیچ و کی جن جهت ثبت نرم‌افزارهای غیر رایگان مورد استفاده قرار می‌گیرند همین هشدارها را به کاربر از سمت سیستم امنیتی اعلام می‌کنند و اگر شخص نسبت به این هشدارها بی‌توجهی کند و وارد آن سایت به خصوص شود یا اینکه آن نرم‌افزار آسیب‌زا را اجرا کند منشا بزه‌دیدگی احتمالی مستقیماً خود شخص و رفتار او است؛ ب) بزه‌دیدگانی که به صورت ناآگاهانه اسباب بزه‌دیدگی خود را فراهم می‌کنند: بعضی از بزه‌دیدگان جرائم سایبری که شامل بیشترین تعداد قربانیان سایبری می‌شوند تنها به دلیل عدم آگاهی قربانی می‌شوند به طوریکه خودشان عملاً نقشی در تحریک مجرم به ارتکاب جرم علیه آنها نداشته‌اند اما در تحقق جرم بی‌تأثیر هم نبوده‌اند، چرا که با اهمال کاری و ناآگاهی اسباب بزه‌دیدگی خود را فراهم کرده‌اند، به بیان دیگر این گروه بر خلاف بزه‌دیدگان واقعی که هیچگونه بی‌احتیاطی موثری در تحقق بزه‌دیدگی نداشته‌اند، به دلیل بی‌احتیاطی خود قربانی شده‌اند این بزه دیدگان همزمان قربانی اقدام مجرمانه مجرم و بی‌احتیاطی خود شده‌اند، به عبارتی بزه‌دیدگی آنها دارای منشا دوگانه است که تا حد زیادی رفتار مخاطره آمیز آنها سبب وقوع یا تشدید رفتار مجرمانه علیه آنها شده است (مالمیر و زرخ، ۱۳۸۹: ۶۴-۶۶). در همین راستا، به بعضی از حوادث و اخبار مرتبط با این مسئله که تا حد قابل توجهی مفید و سودمند به نظر می‌رسد، اشاره می‌شود. «بر اساس گزارش درج شده در پایگاه اطلاع رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا (فتا) در تاریخ ۲۹ مرداد ۱۴۰۳، رئیس پلیس فتا استان قم، سرهنگ مهدی فرازپور، از دستگیری فردی خبر داده است که از طریق ایجاد صفحه‌ای در شبکه اجتماعی اینستاگرام، تحت عنوان فالگیر و دعانویس، با عوام فریبی و سوء استفاده از احساسات و اعتماد مردم، طی دو سال فعالیت مجرمانه از این طریق، بالغ بر ۱۶ میلیارد ریال، کلاهبرداری کرده است.» «بر اساس گزارش درج شده در پایگاه اطلاع رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا (فتا) در تاریخ ۲۸ مرداد ۱۴۰۳، رئیس پلیس فتا استان کرمان، سرهنگ عمار قهاری، از شناسایی متهم و عودت مبلغ کلاهبرداری شده به حساب مالباخته‌ای خبر داده است که از طریق ترفند ارسال لینک جعلی از طریق پیامک و سپس نصب بدافزار، در خصوص طرح دریافت بسته حمایتی دولت، یک میلیارد و صد میلیون ریال از حساب او برداشت شده است و مجرم از ضعف آگاهی او سوء استفاده کرده است.» «بر اساس گزارش درج شده در پایگاه اطلاع رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا (فتا) در تاریخ ۲۸ مرداد ۱۴۰۳، رئیس پلیس فتا استان کردستان، سرهنگ فیض الله منصوری، از دستگیری کلاهبردار یازده میلیارد ریالی از ۱۴ شهروند با وعده اعطای وام بدون ضامن و با سود پایین خبر داده است، این مجرم با جلب اعتماد و رضایت مشتریان، همراه بانک را در تلفن همراه خود نصب و با ارسال درخواست وام افتتاح حساب می‌کرد و بعد از اینکه تسهیلات درخواستی به حساب آنها واریز می‌شد آن را به حساب همسرش انتقال می‌داد.» «بر اساس گزارش درج شده در پایگاه اطلاع رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا (فتا) در تاریخ ۲۳ مرداد ۱۴۰۳، رئیس پلیس فتا ویژه شرق استان تهران، سرهنگ حمیدرضا سلطان آبادی، از انهدام باند ۷ نفره اجاره کارتهای بانکی جهت پولشویی خبر داده است، این مجرمان در قالب یک تیم با ایجاد چند صفحه در

شبکه اجتماعی اینستاگرام و ارسال پیام به بهانه کاریابی اقدام به اخذ کارت های بانکی کارجویان نموده‌اند و بعد از کلاهبرداری از حساب قربانیان، وجوه را تبدیل می‌کردند.» «بر اساس گزارش درج شده در پایگاه اطلاع رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا (فتا) در تاریخ ۳ مرداد ۱۴۰۳، رئیس پلیس فتا فراجا، سردار وحید مجید، از انهدام ۴ فقره باند قمار اینترنتی با گردش مالی بالغ بر هزار و ۸۴۰ میلیارد ریال خبر داده است، این متهمان از طریق افراد واسط اقدام به اجاره حساب‌های بانکی با عنوان موضوعاتی مانند فرار از مالیات، محدودیت‌های سقف تراکنش، فعالیت در حوزه بورس و ارزهای دیجیتال و ... کرده‌اند و اطلاعات حساب‌های اجاره شده را در راستای پولشویی‌های مرتبط با سایت‌های قمار استفاده کرده‌اند.» «بر اساس گزارش درج شده در پایگاه اطلاع رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا (فتا) در تاریخ ۳۰ تیر ۱۴۰۳، رئیس پلیس فتا استان اصفهان، سرهنگ سیدمصطفی مرتضوی، از متلاشی شدن یک باند فیشینگ خبر داده است، این مجرمان (پدر و پسر فیشینگ کار) با ارسال پیامک جعلی با عنوان ابلاغیه سامانه ثنا قوه قضائیه، اقدام به سرقت اطلاعات کارت بانکی و برداشت غیر مجاز اینترنتی از شهروندان کرده‌اند.»

۴ نتیجه‌گیری

همان‌طور که در مباحث قبل اشاره شد پیوسته شاهد افزایش حضور افراد در فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی مجازی هستیم که این موضوع را می‌توان ناشی از مزایا و فرصت‌های کم نظیر این ابزار نسبت به فضای حقیقی قلمداد کرد که نتیجه آن، میسر نبودن حذف این تکنولوژی از زندگی افراد است، اما موضوعی که به مثابه یک مسئله و چالش قابل بحث است این است که آیا کاربران، به طور خاص کاربران ایرانی، به موازات افزایش حضور خود در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی متعدد، به افزایش سطح آگاهی خود نسبت به تهدیدات فضای مجازی و به طور خاص جرائم سایبری هم می‌پردازند که قربانی این سطح از جرائم نشوند و اساساً آیا در تحقق جرم نقشی دارند؟ رویکرد ما در این پژوهش در خصوص افرادی که قربانی بزهکاری مجازی می‌شوند و به نوعی در تحقق جرم تاثیرگذار بوده‌اند این است که به موازات قائل شدن وظایف و مسئولیت‌هایی برای نهادهای مرتبط با فضای مجازی مانند شورای عالی فضای مجازی، پلیس فتا و ... که در زمینه پیشگیری از جرائم سایبری، نظارت بر عملکرد کاربران، کشف جرم و پیگیری آن و مجازات مجرم فعالیت می‌کنند، برای کاربران هم وظایف و مسئولیت‌هایی قائل هستیم بدین معنا که در وقوع یک جرم سایبری، بزه‌دیده تاثیرگذار بر بزه‌دیدگی سایبری هم آگاهانه یا ناآگاهانه نقش موثری ایفا کرده است زیرا زمینه مساعد را جهت سوء استفاده بزهکاران فراهم کرده است؛ برای مثال برخی جرائم فضای مجازی در کشور ما پرتکرار هستند مانند کلیک کردن بر روی یک لینک آلوده که از طریق یک سرشماره‌ی ناشناس پیامک شده و به نصب بد افزار یا ورود به یک سایت آلوده منجر می‌شود و نتیجه‌ی آن هک شدن اطلاعات شخصی، حساب‌های کاربری و بانکی و نیز برداشت غیر مجاز از حساب بانکی است که در خصوص این نوع از جرائم پلیس فتا از طرق گوناگون به ویژه پیامک، پیوسته اطلاع رسانی‌های مکرری انجام می‌دهد اما این نوع از جرائم همچنان در کشور ما در حال قربانی گرفتن است. نوع دیگری از مشکلاتی که فضای مجازی می‌تواند برای افراد ایجاد کند و حتی منجر به جرائم مجازی مرتبط با مسائل اخلاقی شود این است که شبکه‌های

اجتماعی مجازی به ویژه اینستاگرام به محلی جهت انتشار تصاویر و ویدیوهایی که جنبه خصوصی دارند تبدیل شده است و اگر مجرمان سایبری از این تصاویر و ویدیوها بهره‌برداری غیر اخلاقی نمایند قاعدتاً بزه‌دیده هم در تحقق جرم نقش موثری داشته است. علاوه بر موارد مطرح شده برخی افراد چندین بار در فضای مجازی دچار بزه‌دیدگی می‌شوند و نه تنها به هشدارهایی که از جانب ارگان‌های مختلف صادر می‌شود توجهی نمی‌کنند بلکه از تجربیات خود هم در این حوزه استفاده نمی‌کنند که در این حالت شخص می‌بایست در عملکرد خود بازنگری نماید. در مجموع با توجه به مباحثی که مطرح شد چنین می‌توان اذعان نمود که تعداد قابل توجهی از افراد جامعه نسبت به قوانین حاکم بر فضای مجازی، جرائم سایبری و روش‌های پیشگیری از جرم، آگاهی و شناخت کافی ندارند، از این رو نهادهایی که در این حوزه مسئولیت دارند می‌بایست روش‌های نوین و موثری را جهت آگاه‌سازی اقشار و گروه‌های سنی مختلف به کار گیرند، پژوهش‌های متعددی در خصوص زمینه‌های جمعیت‌شناختی بزه‌دیدگان سایبری همچون جنسیت، سن، میزان سواد رسانه‌ای، تحصیلات و ... آنها انجام دهند، گروه‌های سنی، شغلی و تحصیلی که غالباً هدف بزه‌کاران سایبری قرار می‌گیرند، شناسایی شوند و راهکارهایی جهت کاهش جرائم علیه این گروه‌ها اتخاذ شود و به علل زمینه‌ای پرتکرار بودن برخی از جرائم سایبری در ایران توجه خاصی شود. در خصوص کاربران فضای مجازی هم اتکا بر اصل خود مراقبتی، افزایش سطح سواد رسانه‌ای و عدم استفاده از سبک رفتاری مخاطره آمیز در فضای مجازی پیشنهاد می‌شود.

مراجع

- [۱] باغبان، اسماعیل، پورقهرمانی، بابک، احدی، فاطمه (۱۴۰۲). «راهکار حل تعارض صلاحیت کیفری نسبت به جرائم سایبری». مطالعات حقوق عمومی، صص. ۱-۱۹.
- [۲] پایگاه اطلاع‌رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا «فتا» (۱۴۰۳). کلاهبرداری یازده میلیارد ریالی از ۱۴ شهروند. بازیابی شده ۱۴۰۳/۰۵/۲۸ از <https://B2n.ir/a24476>
- [۳] پایگاه اطلاع‌رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا «فتا» (۱۴۰۳). کلاهبرداری میلیاردی با ارسال لینک جعلی طرح دریافت بسته حمایتی دولت. بازیابی شده ۱۴۰۳/۰۵/۲۸ از <https://B2n.ir/u34487>
- [۴] پایگاه اطلاع‌رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا «فتا» (۱۴۰۳). دستگیری رمال و دعانویس در فضای مجازی. بازیابی شده ۱۴۰۳/۰۵/۲۹ از <https://B2n.ir/t18393>
- [۵] پایگاه اطلاع‌رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا «فتا» (۱۴۰۳). انهدام باند ۷ نفره اجاره کارتهای بانکی به منظور استفاده پولشویی. بازیابی شده ۱۴۰۳/۰۵/۲۳ از <https://B2n.ir/a23337>
- [۶] پایگاه اطلاع‌رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا «فتا» (۱۴۰۳). دستگیری پدر و پسر فیشینگ‌کار در اصفهان. بازیابی شده ۱۴۰۳/۰۴/۳۰ از <https://B2n.ir/t37992>
- [۷] پایگاه اطلاع‌رسانی پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات فراجا «فتا» (۱۴۰۳). فقره باند قمار اینترنتی با گردش مالی بالغ بر هزار و ۸۴۰ میلیارد ریال توسط پلیس فتا منهدم شد. بازیابی شده ۱۴۰۳/۰۳/۰۵ از <https://B2n.ir/y40801>
- [۸] جاه بین، زهرا، مظفری، افسانه، هاشم زهی، نوروز، دادگران، سید محمد (۱۳۹۷). «مطالعه کیفی عوامل ارتکاب جرائم در فضای مجازی (تحلیل محتوای کیفی پرونده‌های جرائم سایبری)». مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال ۱۵، شماره ۵۹، صص. ۱-۲۵.
- [۹] جوان جعفری، عبدالرضا (۱۳۸۹). «جرائم سایبر و رویکرد افتراقی حقوق کیفری (با نگاهی به قانون مجازات اسلامی بخش جرائم رایانه‌ای)». دانش و توسعه، سال ۱۷، شماره ۳۴، صص. ۱۶۹-۱۹۳.

- [۱۰] صبوری، رضا، ثقفی، کامیار (۱۳۹۸). «بررسی جرائم سایبری حوزه اجتماعی و راهبردهای پیشگیری و مقابله با آن در جمهوری اسلامی ایران». امنیت ملی، سال ۹، شماره ۳۴، صص. ۱۲۵-۱۵۲.
- [۱۱] قربانی، ابراهیم، پناهی، حمید، عاملی، اکرم، شکوهی راد، صمد (۱۳۹۹). «ارائه الگوی ارتقا امنیت اجتماعی کاربران فضای مجازی (مطالعه موردی: اعتیاد و ارتکاب جرایم مواد مخدر)». مطالعات امنیت اجتماعی، دوره ۱۱، شماره ۶۴، صص. ۷۱-۹۵.
- [۱۲] مالمیر، محمود، زررخ، احسان (۱۳۸۹). «پیشگیری از بزه‌دیدگی سایبری». مطالعات پیشگیری از جرم، سال ۵، شماره ۱۷، صص. ۵۹-۸۶.
- [۱۳] محمدی صادق، سعید، علم زاده، شوکت (۱۴۰۰). «مطالعه جامعه شناختی تأثیر فضای مجازی بر ارتکاب جرم جوانان و نوجوانان (مطالعه موردی: جوانان و نوجوانان زندانی در زندان‌های استان سیستان و بلوچستان)». انتظام اجتماعی، سال ۱۳، شماره ۴، صص. ۱۶۷-۱۸۸.
- [۱۴] منصورآبادی، عباس، میرخلیلی، سیدمحمود، کرامتی معز، هادی (۱۴۰۰). «پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان در شبکه‌های اجتماعی مجازی با تأکید بر نقش نظارتی شورای عالی فضای مجازی و پلیس فتا». مطالعات بین‌المللی پلیس، دوره ۱۲، شماره ۴۶، صص. ۳۰-۵۲.
- [۱۵] موسوی، سید جمال، روحانی مقدم، محمد، آقایی بجستانی، مریم (۱۴۰۰). «فرآیند بزه‌دیدگی اطفال در فضای سایبری با تأکید بر عوامل اقتصادی». مطالعات فقه اقتصادی، سال ۳، شماره ۴، صص. ۳۷-۵۳.
- [16] <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cyberspace>
- [17] <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/cybercrime>
- [18] <https://www.statista.com/topics/1145/internet-usage-worldwide/topicOverview>